

Львівський національний університет імені Івана Франка

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
Національний авіаційний університет
Львівський національний університет
імені Івана Франка
Відділ преси, освіти та культури Посольства
США в Україні

**АМЕРИКАНСЬКІ ТА БРИТАНСЬКІ СТУДІЇ:
МОВОЗНАВСТВО, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

Збірник наукових праць

Київ 2015

УДК 80:167.1(082)

ББК 81.1я43

А43

Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство,
A43 міжкультурна комунікація: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г.
Гудманяна. О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2015. – 341 с.

ISBN 978-617-7133-66-6

Збірник містить тексти доповідей III Міжнародного симпозіуму з питань мовознавства та літературознавства, що відбувся 22-24 квітня 2015 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

Гудманян А.Г., д-р філол. наук, проф., в.о. директора Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Заступник голови:

Шостак О.Г., канд. філол. наук, доцент, зав. кафедрою іноземних мов і прикладної лінгвістики Гуманітарного інституту НАУ

Шило Л.П., заступник аташе з питань культури Посольства США в Україні

Радю А.І., канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Дудок Р.І., д-р філол. наук, проф., зав. кафедрою іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Сулим В.Т., канд. філол. наук, проф., декан факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка

Рекомендовано до друку Вченою радою Гуманітарного інституту

(Протокол № 4 від 16 квітня 2015 р.)

ISBN 978-617-7133-66-6

© Колектив авторів, 2015

© Національний авіаційний університет, 2015

Наталія Висоцька
доктор філологічних наук, професор
Київський національний лінгвістичний університет,
м. Київ

ГРАЄМО КОМЕДІЮ – ГРАЄМО З КОМЕДІЄЮ: «ЯК ВАМ ЦЕ СПОДОБАЄТЬСЯ» В.ШЕКСПІРА У ВЕРСІЇ Д.НІГРО

Одна з найпопулярніших комедій В.Шекспіра «Як вам це сподобається», створена, як вважається, на самому зламі XVI – XVII ст., є водночас і однією з найбільш театральних навіть у славнозвісному своєю сценічністю доробку Барда. Вербалізуючи театральність, трактовану як «метафоричні стосунки між театром і світом», у знаменитому монолозі Жака-меланхоліка (“All the world’s a stage...”, II, 7 139-43), автор проймає нею всю текстуру п’єси, де різні іпостасі «гри» і «ролі» множаться у безлічі віддзеркалень.

Підвищений градус театральності прямо пов’язаний зі специфікою шекспірівської концепції ідентичності, що, долаючи середньовічну застиглість, постає в п’єсах плинною, мінливою, протейістичною відповідно до ренесансної віри у здатність людини до соціальної та внутрішньої рухливості. Під цим кутом зору не дивує реалізоване у «Як вам це сподобається» зведення принципу театральної гри у четвертий чи п’ятий ступінь: первинна умовність розподілу театального простору на дві частини (глядацька зала – сцена) помножується на гендерні конвенції тодішнього театру, де жіночі ролі грали чоловіки, а далі підсилюється хитромудрими сюжетними перипетіями.

В кінцевому результаті виникає химерна конфігурація: хлопець-актор грає героїню Розалінду, «вона» травестує себе як хлопець Ганімед, «він», своєю чергою, в любовній грі із закоханим Орlando зображує «Розалінду»...

Відтак, закономірним уявляється бажання пізніших драматургів, із сучасними включно, раз по раз експлуатувати потужний видовищний та смислотворчий потенціал театральності, що ним заряджена ця шекспірівська комедія. Однією з таких спроб став твір американця Дона Нігро під довгою назвою, стилізованою під старовину: «Шекспірівська комедія «Як вам це сподобається» у постановці сільського священика. Запис спроби однієї трупи зіграти п’єсу Вільяма Шекспіра» (*The Curate Shakespeare “As You Like It”*. *Being the Record of One Company’s Attempt to Perform the Play by William Shakespeare*; перша постановка – 1976 р., друк – 1986 р.).

Нігро додає до шекспірівської багатоярусної театральності ще один вимір: адже у нього безсмертну комедію розіграє аматорська сільська трупа під орудою місцевого священика, тобто актуалізується улюблений самим англійським драматургом прийом «сцени на сцені».

На перший погляд, п'єса вписується в давню національну традицію травестування шекспірівської драматургії. За винятком деяких скорочень, в ній загалом вірно відтворено текст оригіналу, а головним джерелом комізму стає разюча невідповідність між обмеженими можливостями сільських аматорів та блиском шекспірового комедійного таланту. У трупі священика-курата тільки-то сім акторів – їхні імена збігаються з іменами дійових осіб п'єси, але у виставі вони мають грати зовсім інших персонажів. Комічний ефект, що виникає внаслідок розбіжності між амбіційним задумом та більш ніж скромним втіленням, «запрограмований» від самого початку.

Звідси і конкретні прийоми створення комізму: репліки вбік та коментарі учасників, висловлені сучасною розмовною мовою, що різко контрастує з шекспірівською; обігрування акторської невправності виконавців (забування тексту, недолугі імпровізації, неузгодженість між словами та жестами й діями, елементарна непридатність горе-акторів до своїх ролей); звернення до гротескно-гіперболізованої пантоміми з метою унаочнення словесного (особливо екфрастичного) зображення тощо.

Всі ці нехитрі драматургічні техніки, попри свій солідний вік, що веде відлік з античності, так само безвідмовно працюють і на початку ХХІ ст., оскільки побудовані на стійких властивостях людської психіки. Глядачам усіх епох незмінно імponує пропозиція – бодай позірна – «зазирнути за лаштунки», стати свідками того, що відбувається «за сценою», відчутти зазор між актором та персонажем, бо таке порушення звичної умовності, як і будь-яка трансгресія, продукує естетико-психологічний ефект задоволення.

Нігро вправно використовує вдячні можливості, що їх надає драматургові і режисерові прийом «сцени на сцені», – адже він дозволяє створити театральний «текст» кількох рівнів, з металептичними переходами між ними. Однією з таких можливостей є гра з дихотоміями «особистість-персонаж», «людина-актор» або «обличчя-маска», в зону дії якої потрапляють мотиви особистісних змін під впливом «ролі» (театральної чи соціальної), а також розбіжності у стосунках «акторів» у житті та на сцені.

Функції режисера вставної вистави вельми значущі. Недарма ним є

священик – «курят» (від латинського *curare* «лікувати», «піклуватися»).

Жорстокий і м'який, тиран і друг, вчитель і розрадник, він стає для акторів втіленням архетипу «творця» у найширшому сенсі.

В такий спосіб Нігро реалізує один з поширених топосів західної культури, що є лейтмотивом його власної творчості, а саме рівняння «Бог = деміург = митець».

Найвиразніше, на мій погляд, стосунки твору Нігро з його славетним претекстом виявляються у грі з образом Розалінди. На думку науковців, Розалінда – не лише одне з найчарівніших створінь шекспірового генію, а й одне з найоригінальніших. В укладеній ним збірці статей про комедію «Як вам це сподобається» знаний літературознавець і шекспірофіл Гарольд Блум ставить цей образ на один рівень з Фальстафом та Гамлетом, оскільки «голоси всіх трьох у певні моменти дії найбільш наближені до голосу самого Вільяма Шекспіра» [1, р.163]. У постановці курата центральну роль Розалінди віддано дівчині, яку звать Одрі (шекспірівська Одрі – дурнувата пастушка), що надалі надає їй підстави уявити себе примадонною і загапувати. Проте у п'єсі Нігро є й персонаж на ім'я Розалінда – це сільська дурочка, якій у виставі відведені другорядні ролі (Хору, Оленя, Куца) і доручено виголошувати дидакалії та послання. Замість лаконічних вказівок на місце дії, доданих до тексту комедії публікаторами британського драматурга, ремарки у її виконанні набувають дивної, химерної поетичності. Цей едемичний пейзаж істотно відрізняється від чарівного, але набагато більш «затишного» і «прирученого» (незважаючи на левицю і змію) сільванічного локусу у Шекспіра, репрезентованого доволі схематично. Отже недоумкувата Розалінда також частково виконує функцію митця-деміурга, створюючи силою своєї уяви нові світи (романтичний топос «божевільного творця»). Саме цій Розалінді передає Нігро знаменитий монолог Жака-меланхоліка про сім віків людини.

Отже, і це цілком очікувано, ідейно-смісловим ядром цього варіанту «Як вам це сподобається» виявляється театральність *per se* як універсальна, започаткована ще Платоном і Епікетом, метафора життя – втім, власне, як і у Шекспіра, де від усвідомлення цього факту, щоправда, дещо відволікають конвенції і перипетії любовної комедії.

На це недвозначно вказує сам Нігро: «Театр як такий стає центральною метафорою творів Шекспіра, так само, як – у певному сенсі – всієї західної цивілізації» [2, р. 97]. Під пером Дона Нігро

«театр життя» набуває виразно екзистенціалістських характеристик. За його задумом, представлена у творі жалюгідна трупа «дивиться у п'їтму», не маючи жодної впевненості, що хтось спостерігає за ними звідси (мотив богопопишеності), що «їхні відчайдушні намагання оживити стару п'єсу мертвого англійця мають хоч якийсь сенс чи мету, окрім їхнього ірраціонального бажання спробувати це зробити» [Ibid.]. Актори намагаються вийти з гри, мало не знущаються зі «священних слів» Бога-Шекспіра, проте «їхня наполегливість поступово починає наближатися до своєрідного химерного героїзму». «Те, що починалося як муки та приниження, поступово стає перемогою, нехай короткочасною – зрештою, всі перемоги короткочасні. Їхня ситуація безнадійна, їхнє скрутне становище опирається поясненням, вони сміхотворні, але їхня боротьба надає їм певну гідність і смак недовгого спасіння. Коротше кажучи, вони цілком подібні до нас» [Ibid., p. 98].

Таким чином, саме у поле дії стрижневої метафори «світ – театр» англо-американська бурлескно-травестійна традиція зустрічається у п'єсі Нігро з породженим жорстким досвідом ХХ ст. театром абсурду, філософським підґрунтям котрого були ідеї екзистенціалістів, а однією з предтеч – низові видовищні форми.

В результаті тріумфальна ренесансна театральність, що радісно стверджувала мінливість світу й людини як джерело постійного відродження та оновлення, дещо поступається місцем макабричній клоунаді абсурдистів, але остаточно своїх позицій не здає.

Навіть у світі, позбавленому сенсу, сповнена поезією гра надає персонажу / актору / глядачеві – словом, людині, – шанс пережити спорадичні й короткі, але від того ще більш цінні «миті краси та гармонії».

Література

1. Bloom H. *As You Like It: The Invention of the Human* // Bloom's Modern Critical Interpretations. William Shakespeare's *As You Like It*. Ed. and with introd. by H. Bloom. – Philadelphia: Chelsea House Publ., 2004. – P. 143-164.
2. Nigro D. *The Curate Shakespeare As You Like It (Being the record of one company's attempts to perform the play by William Shakespeare)*. – N.Y.: Samuel French, 1986. – 98 p.